

О.Л. Тупиця

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ ТА ДЕМОКРАТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Розглядається взаємодія громадянського суспільства в Україні і політичних орієнтирів соціал-демократії в їх сучасному значенні. Вивчаються організаційні впливи соціального порядку денного на демократичні реформи. Визначаються оптимальні засади поведінки громадських організацій в умовах соціально-економічної кризи. Розглянуто консолідацію громадянського суспільства на основі зростання впливу соціального порядку денного. Визначено значення соціального запиту для розбудови практик громадсько-політичної діяльності. Метою статті є встановлення соціальних і демократичних детермінант у розвитку сучасного громадянського суспільства в Україні і світі. З'ясовано специфіку розподілу детермінант розвитку сучасного громадянського суспільства. Встановлено організаційні засади соціально-орієнтованих громадських груп. Охарактеризовано закономірності зацікавленості профспілок у широкій співпраці з організаціями, близькими за світоглядними уявленнями та ідейними переконаннями.

Ключові слова: громадські організації, соціал-демократія, політичні партії, громадські рухи, соціальний порядок денний.

Сучасний політологічний аналіз розкриває різні вектори розвитку громадянського суспільства. Громадськість є важливим компонентом процесів демократизації, розвитку політичної участі, критерієм перетворень у трансформаційних країнах. В сучасній Україні громадянське суспільство переконливо довело свою спроможність до масштабних політичних змін протягом короткого часу. При цьому за межами політологічного вивчення залишаються проблеми орієнтації громадськості на вирішення питань соціальної справедливості та захисту інтересів населення. Соціетальні інтереси та зв'язки є основою громадсько-політичної участі. За умови розмивання класичних політичних ідеологій та створення синкретичних ідейних систем, політична громадськість орієнтується на політико-маркетингові засади участі в політичному процесі, дедалі більше працює з політичними партіями [1] та відокремлюється від широких верств населення. Сучасна інтерпретація громадянського суспільства потребує доповнення на основі з'ясування механізмів винесення соціальних проблем на політичний рівень. Українська держава декларує свій соціальний характер у Конституції. Однак, демократичні й ринкові реформи мають дуже значну соціальну ціну та викликають зниження рівня життя у значної частини населення. В умовах зовнішньої агресії та кризових явищ у світовій економіці, постає питання розподілу національного багатства на засадах справедливості з метою запобігання соціальним катаклізмам й дестабілізації ситуації. У цьому контексті важливою є роль політичних інституцій, які забезпечують демократичне представництво таких, як політичні партії і громадські організації. Також потребує вивчення питання, які організаційні форми є більш придатними для соціального представництва.

Серед останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, є роботи В. Цвиха [11], А. Сіленко [8]. У зазначених роботах, відповідно, розглянуті аспекти функціонування профспілок як громадянських організацій та особливих груп інтересів [11], наголошено на політичному характері діяльності профспілок в межах вироблення державної соціальної політики [8]. Вагомими

є розробки інституційних чинників розвитку громадянського суспільства. Зокрема, О. Жукова досліджує соціальна політика першого уряду Е. Блера [3], І. Єремєєва надає увагу співпраці лейбористських партій і профспілок [2]. Проте попри ґрунтовну розробку окремих аспектів функціонування соціально-орієнтованих громадських організацій та політики, даний предмет дослідження має значну кількість істотних особливостей, що залишилися поза увагою. Не зважаючи на зусилля вчених, потребує уточнення позитивний і негативний вплив конкретних політичних інститутів та їх взаємодії у контексті формування соціально-орієнтованих груп у громадянському суспільстві.

Метою статті є встановлення соціальних і демократичних детермінант у розвитку сучасного громадянського суспільства в Україні і світі.

Зміст взаємодій між компонентами громадянського суспільства виступає об'єктом дослідження кількох парадигм політичного аналізу нормативістського етичного прагматичного та інституційного. Кожен з напрямків пропонує своє тлумачення відносин в середині громадянського суспільства, тлумачу чи цей медіа громадян як етично зумовлений процес, як процес, зумовлений правом, як взаємодію певних інститутів, тощо. Водночас найбільшої уваги заслуговує соціальна детермінація громадянського суспільства, оскільки сам концепт охоплює, згідно з Г. Торо, в основному, активних і небайдужих людей. З політологічної точки зору, викликає зацікавлення соціальна мотивація участі громадян у діяльності, яка є протилежною приватній діяльності між індивідуальним зв'язкам. Громадянське суспільство, яке спільнота рівноправних та само організованих громадян, не є однорідним через плюралізм підходів та різноманіття соціальної активності [4]. Панівний у минулому класовий підхід не відображає нині сутності громадсько-політичної діяльності, оскільки соціальна структура вже не включає класи як багаточисельні соціальні групи. Звідси розгляд фрагментованої та диференційованої соціальної мотивації діяльності окремих громадських груп відповідає на питання нормативної та інституційної зумовленості громадянського суспільства. Як визначають сучасні дослідники міжнародного права, «вільний і оперативний обмін знаннями і загально визнаними стандартами в якості очікуваного соціально значимого наслідку повинен на порядки підвищити темпи свідомого й ненасильницького звільнення суспільств від застарілих і архаїчних форм суспільних відносин і політичного устрою, надавши самим громадам знання й механізми цивілізовано і відповідально обговорювати і солідарно будувати своє громадське життя» [6, с. 157].

Соціальні мотивації діяльності громадських груп проявляються у різноманітних акціях, ініціативах, у відстоюванні певних інтересів, позицій, тощо. Однак, у трансформаційних країнах одним з провідних чинників розподілу соціальних благ залишається держава. На цій основі багато громадських організацій і неформальних груп спрямовують свої апеляції саме до державних інституцій. Це спонукає державу до певних дій з нормування та регулювання соціально-громадської активності. Можна стверджувати, що соціальний сегмент громадянського суспільства перебуває у стадії постійної видозміни. З одного боку, його формують традиційні представники соціальних інтересів, зокрема, профспілки, з іншого боку, важливою частиною громадського простору стають експерти, представники мас-медіа, просто небайдужі громадяни. Також до числа соціально орієнтованих компонентів громадянського суспільства можна віднести організації, які здійснюють соціальні проекти, в тому числі різноманітні фонди та філії міжнародних організацій. Така строкатість представників соціальних інтересів змушує державу, як вже зазначалося, вдаватися до регулятивних дій. Як зазначає О. Радзівілл «імперативом діяльності владних і громадських інституцій, включаючи право і культуру загалом, має бути розробка й підтримка умов, правил і публічних

установ, діяльність яких спрямована на недопущення експлуатації, особистої чи колективної деградації людини, обмеження її прав на самореалізацію й розвиток» [6, с. 161].

Нормування державою соціального простору до певної міри звужує соціальні протести і задовольняє певну частину соціальних вимог. Водночас всередині держави і політичній системі є сили, які здатні динамізувати або уповільнити соціальний прогрес й створити умови для успішного реформування соціальної сфери, або зберегти умови для її стагнації. Приклад сучасної України засвідчує, що домінування у державі й суспільстві соціальних груп, які реалізують власні інтереси за рахунок інших соціальних спільнот, істотно підвищує градус суспільного невдоволення, формує умови для масштабної дестабілізації. Частиною несприятливого кумулятивного ефекту та соціального тла для реформ в Україні, які здійснюються протягом років незалежності, стала нездатність вітчизняних еліт забезпечити стабільний і збалансований розвиток України, незважаючи на наявність значного ресурсного потенціалу та вигідного розташування держави. Як вважає М. Розумний «розбудовою держави в Україні займалася колишня радянська номенклатура, при цьому парадоксальним чином дистанціюючись від світоглядних і культурних атрибутів української національної ідентичності. Це був єдино можливий «державницький підхід» у країні, що фактично зберігала соціальну структуру й політичну культуру радянського зразка» [6, с. 6].

Політична частина структури громадянського суспільства може охоплювати інституції й організації, окремих громадян, які тим чи іншим чином висловлюють своє ставлення до політичних подій або беруть в них участь. Крім того, консолідація суспільства за національною ознакою, є потужним чинником висування соціальних і соціетальних потреб на політичний рівень. В сучасній Україні процес національної консолідації супроводжується активізацією просування соціальних вимог. На цій основі соціальна частина громадянського суспільства нерідко перехрещується з політичною. Євромайдан у 2013 – 2014 роках характеризувався висуванням як політичних, так і соціальних вимог. Воно було спричинене уповільненням розвитку соціальних стандартів, що викликало невдоволення населення. Однак, у післямайданний період знову відбулося розділення політичних і соціальних вимог громадськості через актуалізацію військових подій на Сході країни. Таким чином, питання соціальних стандартів та представництва соціальних інтересів не зникли, а лише посилюють свою актуальність. Отже, для стабільності розвитку української держави, необхідним є фокусування соціальної частини громадянського суспільства на проблемних питаннях соціального забезпечення. Як стверджує М. Розумний, «політична нація в Україні – це не даність, а проект. Цим поняттям ми означаємо якісну зміну в житті українського суспільства, що наближає його до певних характеристик, які у сукупності формують нову форму суспільного самоусвідомлення та суспільної самоорганізації» [6, с. 10].

Соціальні інтереси як рушійна сила диференціації громадянського суспільства, визначають необхідність зміни свідомості громадян та консолідованого розуміння потреб різних верств. Це, своєю чергою, вимагає спільного концептуального бачення та задоволення потреб соціуму на основі наявної ресурсної бази. Нездатність значної частини населення сучасної України представляти свої інтереси та організовано висувати власні соціальні вимоги, артикулювати існуючі соціальні проблеми, поєднуються з нездатністю еліт побачити існуючу ситуацію, виправити її до моменту наростання кризових явищ. Саме тому напрямком зростання значення соціального сегменту громадянського суспільства є висування вимог соціальної відповідальності перед корпоративним бізнесом (чого практично не відбувалося протягом років незалежності України). Як зауважує В. Товарниченко, свідомість сьогоденного «середнього класу» засновано на відсутності виробленого продукту, але на

обслуговуванні символічних цінностей – ні піар-агент, ні банкір, ні менеджер, – не виробляють ніякого відчутного продукту. Психологія Олігарха – це психологія лихваря, або дрібного перекупщика [10].

Соціальні інтереси як мотивація політичних дій потребують розгляду й інтерпретації як у межах потреб соціальних верств і окремих громадян, так і в контексті державного управління й загальних перспектив розвитку суспільства. Серйозним обмеженням зростання соціальних стандартів в Україні є, як відомо, розвиток економіки та розмір соціально навантаження, який вона здатна витримати. Крім того, у середовищі громадянського суспільства в умовах демократії, непоодинокими є випадки поширення соціально-популістських настроїв, які не відповідають об'єктивним можливостям підвищення соціальних стандартів. Тому слід вести мову про соціально відповідальний сектор соціально-орієнтованої громадськості, який на раціональній основі виступає партнером держави у вирішенні соціальних питань. Як вказує С. Мороз, «громадянське суспільство можливе в будь-якій державі – це універсальна форма державно організованого суспільства. Сутність громадянського суспільства виявляється у самоорганізації колективів, які утворюють незалежне від держави джерело впливу індивідуальної свідомості на суспільну свідомість. Суспільну свідомість не можна ототожнювати з державою, бо вона на історичних теренах продемонструвала здатність зруйнувати державу. Держава може її послабляти і пригнічувати, але зовсім знищити не може» [5].

Здатність громадянського суспільства динамічно взаємодіяти з державою з метою забезпечення вирішення важливих соціальних питань на сучасному етапі проявляється у мережі консультаційних структур громадських рад та волонтерських організацій. Вони намагаються вирішувати конкретні соціальні проблеми на територіальному і загальнодержавному рівні. При цьому різноманіття відомчих інтересів, непослідовність політики держави, обмеженість ресурсів можуть впливати на задоволення тих чи інших потреб. При цьому позиція держави не завжди узгоджується з позицією соціального сегменту громадянського суспільства. За таких умов головною потребою є розширення поля дискусій та обговорень, спільного ухвалення рішень, планування заходів, а також долучення до вирішення соціальних питань політичних сил на основі консенсусу і залучення недержавних ресурсів. Як зауважує С. Мороз, «громадянське суспільство здатне впливати на державу як публічну організацію за допомогою індивідуальних чи колективних приватних потреб та інтересів. Логічно припустити, що громадянське суспільство і держава не можуть уникнути певних суперечностей, розв'язання яких сприяє, з одного боку, вдосконаленню держави (як у механізменому, так і функціональному аспекті), з іншого – оптимізації розвитку суспільства» [5].

Особливим сегментом громадянського суспільства і держави є не лише громадянська співпраця, але й здатність громадських структур, (неурядових організацій, суспільних рухів тощо) послідовно відстоювати інтереси, не змінювати свої позиції відповідно до популістського курсу окремих політичних партій, міжвідомчих інтересів тощо. У громадянському суспільстві, із залученням наукових кадрів, мають бути розроблені доктринальні засади соціальної політики, національна рамка соціальних стандартів та її співвідношення із загальносвітовими нормами й тенденціями.

Завданням широкого соціального форуму має бути визначення ключових соціальних пріоритетів на певні періоди часу, відповідно до напрямків розвитку економіки і соціально-демографічних показників висувати цілі щодо стратегічних завдань соціальної політики, тощо. На думку вітчизняного дослідника, «саме громадянське суспільство породжує нові суспільні сили, нові історичні постаті, нові держави. Ці два феномени – конкуренти в боротьбі за вплив на суспільну свідомість. Під тиском громадянського суспільства держава проводить реформи» [5].

Організаційне різноманіття у соціальному сегменті громадянського суспільства, визначає потребу формування явища соціального лідерства, яке не повною мірою відповідає громадсько-політичній активності. Соціальне лідерство – це проактивна позиція певних лідерів думки на певному рівні. До нього можуть належати представники місцевих громад, особи, які визначають ініціативний характер сусідських об'єднань, які сприяють вирішенню і модернізації соціальних, комунальних програм.

На нашу думку, структура громадянського суспільства кожної окремої країни ґрунтується на тих організаціях і спільнотах, які формуються у певний період часу за певних соціально-економічних обставин. Тому постійне агрегування й артикуляція соціальних вимог і потреб у суспільстві можливі лише за умови наявності міцної мережі соціальних лідерів, для яких питання соціального захисту та соціальних стандартів є першочерговими, не зважаючи на зміну політичної ситуації, ідеологічних і медійних позицій політичних сил. Як вважає С. Мороз, «громадянське суспільство – система відносно самостійних і незалежних від держави інститутів і відносин, які покликані спонукати до реалізації інтересів індивідів та їх колективів. Ці інтереси виражаються і здійснюються через численні інститути громадянського суспільства, які діють на основі реального самоврядування» [5].

Динамізм структури громадянського суспільства виступає одним з провідних чинників, які заперечують можливість однотайності у соціальних питаннях та можливість координації і цілеспрямованої артикуляції соціальних інтересів на політичному рівні. Водночас соціальне середовище й соціально-організаційне тло громадських організацій може впливати на постійне просування до порядку денного політичних обговорень соціальних питань у відповідності з резонансними подіями, зміною ситуації тощо.

Усвідомлення можливостей правового тиску на державну владу дає змогу відстоювання соціальних інтересів на будь-якому рівні, навіть, на рівні окремого громадянина, або дрібних груп. Інформаційно-комунікаційні системи сучасності дають змогу надання статусу резонансного майже будь-яким подіям у соціальній сфері. Зазначене може свідчити про децентралізовану структуру соціального сегменту громадянського суспільства. Конкретні соціальні проблеми, які потребують негайного вирішення, можуть забезпечувати створення громадських коаліцій для вирішення тих чи інших питань, як на локальному, так і на національному рівнях. Проблемою залишається встановлення патрон-клієнталістських зв'язків між суто політичними інститутами – партіями, групами інтересів та неурядовими організаціями.

Як вже зазначалося, причинами активізації діяльності групових структур громадянського суспільства, виступають як проактивна позиція індивідів і конкретних організацій, так і загальна ситуація, яка змушує компоненти соціального сегменту громадянського суспільства вдаватися до певних дій. В сучасній Україні із занепадом ідеологічних партій соціалістичного й соціал-демократичного спрямування, соціальні питання іноді знімаються з порядку денного політичних обговорень на користь проблем безпеки та європейської інтеграції. Однак, цілком вірогідною є поява масових соціальних рухів, організацій позасистемного характеру та системних інституцій, які не будуть надавати необхідної уваги цим питанням.

Якщо у країнах Центрально-Східної Європи ринкові відносини затвердилися як частина ліберальних правил гри (що підтримують демократичний політичний устрій), то у пострадянських країнах ринкові відносини не набули стійкості і не були доповнені правовими засобами забезпечення чесної економічної конкуренції та соціальної відповідальності бізнесу. За таких умов соціальний сегмент громадянського суспільства має приєднатися до процесу імплементації загальних правил гри для ведення бізнесу, забезпечення інноваційної вітчизняної економічної системи, сприйняття нових ідей та

забезпечення загальної конкурентоздатності економіки у глобальному вимірі. Подолання негативних тенденцій зубожіння населення, депресивності окремих територій, відсутності соціальної ініціативи серед населення, можливе лише за умови консолідації зусиль держави, громадянського суспільства й змагального політичного сектору.

Таким чином, розгортання громадянських мереж і громадянської активності в багатьох країнах світу засвідчує, що громадянське суспільство виступає універсальним середовищем політичної участі, може, оминаючи традиційні політичні партії прямим чином впливати на політичний процес (див. [1]). Соціальні інтереси і потреби населення, при цьому, можуть відігравати роль спускових механізмів для політичного виразу соціального невдоволення і необхідності захисту соціальних інтересів. Як засвідчили події Арабської Весни 2011 року, за умови зовнішньої соціальної стабільності, на основі інформаційних соціальних мереж, відбувається сплеск невдоволення обмежувальними діями влади, які, певним чином, обмежують соціальний прогрес. Хаотизація виразу соціальних інтересів на політичному рівні та на основі сучасного громадянського суспільства, відбувається на тлі позбавлення політичного впливу профспілок, інших професійно-предствницьких організацій, втрачають вплив традиційні ідеологічні захисники соціальних інтересів – соціал-демократичні партії. Основними тенденціями подальшого розвитку артикуляції соціальних детермінант громадської участі можуть стати зростання кількості протестних виступів на локальному рівні. Вони можуть синхронізуватися на основі соціальних мереж та інших інформаційно-комунікаційних систем, що особливо небезпечно у контексті гібридних військових технологій, які використовуються у сучасному світі. Істотною потребою для нових демократій, до яких належить і сучасна Україна, є інституалізація громадських структур, які на постійній основі будуть відстоювати соціальні інтереси, контролювати дії влади та підтримувати актуальність цих проблем в інформаційному полі. Як засвідчує практика сучасної України, події Революції Гідності та агресії на Сході України значним чином звузили спектр представництва соціальних інтересів. Однак, значна кількість населення досі відчуває погіршення соціальних стандартів. На цій основі виникає потреба каналів просування інтересів та потреб з соціального на політичний рівень. Крім того, дається взнаки диспропорційність фокусу уваги громадських структур, які орієнтовані, передусім, на політичні або політико-ідеологічні проблеми. Темою подальшого дослідження є вивчення форм інтеграції локальних груп індивідів до активних мережних спільнот громадянської дії.

Список використаних джерел

1. Астахова Т. В. Політичні партії в системі інститутів громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект / Т. В. Астахова // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 128–137 ; Astakhova T. V. Politychni partii v systemi instytutiv hromadianskoho suspilstva: konstytutsiino-pravovyi aspekt / T. V. Astakhova // Aktualni problemy derzhavy i prava. – 2012. – Vyp. 64. – S. 128–137.

2. Єремєєва І. А. Політика урядів Великобританії щодо профспілок у 50-80-ті рр. ХХ ст. (еволюція форм, методів, засобів): дис.... канд. іст. наук: 07.00.02 / Єремєєва Ірина Анатоліївна. – Дніпропетровськ, 2000. – 176 с. ; Yeremyeyeva I. A. Polityka uryadiv Velykobrytaniyi shchodo profspilok u 50-80-ti rr. KhKh st. (evolyutsiya form, metodiv, zasobiv): dys.... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Yeremyeyeva Iryna Anatoliyivna. – Dnipropetrovs'k, 2000. – 176 s.

3. Жукова О. О. Соціальна політика першого уряду Е. Блера (1997 - 2001 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / Олена Олександрівна Жукова ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – 22 с. ; Zhukova O. O. Sotsialna polityka pershoho uriadu E. Blera (1997 - 2001 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.02 /

Olena Oleksandrivna Zhukova ; Cherniv. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha. – Chernivtsi, 2011. – 22 s.

4. Коваль О. А. Громадянське суспільство та правова держава: сутнісні характеристики / О. А. Коваль // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – № 1. – С. 5–10 ; Koval O. A. Hromadianske suspilstvo ta pravova derzhava: sutnisni kharakterystyky / O. A. Koval // Visnyk Akademii advokatury Ukrainy. – 2007. – № 1. – S. 5–10.

5. Мороз С. П. Громадянське суспільство як відображення гуманістичної традиції еволюції держави / С. П. Мороз // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2009. – № 1. – С. 34–39 ; Moroz S. P. Hromadianske suspilstvo yak vidobrazhennia humanistychnoi tradytsii evoliutsii derzhavy / S. P. Moroz // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. : Pravo. – 2009. – № 1. – S. 34–39.

6. Радзівілл О. А. Міжнародне право, правова держава і глобальне інформаційне громадянське суспільство, як складові сучасного міжнародного правового порядку / О.А. Радзівілл // Юридична наука. – 2012. – № 2. – С. 153–163 ; Moroz S. P. Hromadianske suspilstvo yak vidobrazhennia humanistychnoi tradytsii evoliutsii derzhavy / S. P. Moroz // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. : Pravo. – 2009. – № 1. – S. 34–39.

7. Розумний М. М. «Громадянське суспільство» vs «політична нація» / М.М. Розумний // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 5–11 ; Rozumnyi M. M. «Hromadianske suspilstvo» vs «politychna natsiia» / M. M. Rozumnyi // Stratehichni priorytety. – 2013. – № 2. – S. 5–11.

8. Сіленко А. О. Соціальна держава: еволюція ідеї, сутність та перспективи становлення в сучасній Україні : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 / Алла Олексіївна Сіленко; Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Київ, 2000. – 28 с. ; Silenko A. O. Sotsialna derzhava: evoliutsiia idei, sutnist ta perspektyvy stanovlennia v suchasni Ukraini : avtoref. dys. ... d-ra polit. nauk : spets. 23.00.02 / Alla Oleksiivna Silenko; Natsionalna akademiia nauk Ukrainy Instytut derzhavy i prava im. V.M.Koretskoho. – Kyiv, 2000. – 28 s.

9. Соколов А. С. Генезис і еволюція політики англійського лейборизму: сутність, методи, концепції (історико-політологічний аналіз) : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Андрій Сергійович Соколов ; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2009. – 21 с. ; Sokolov A. S. Henezys i evoliutsiia polityky anhliiskoho leiboryzmu: sutnist, metody, kontseptsii (istoryko-politohichniy analiz) : avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.02 / Andrii Serhiiovych Sokolov ; Chornomor. derzh. un-t im. P. Mohyly. – Mykolaiv, 2009. – 21 s.

10. Товарниченко В.О. Громадянське суспільство. Середній клас чи влада маргіналів? / В. О. Товарниченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 55. – С. 248–256 ; Tovarnychenko V. O. Hromadianske suspilstvo. Serednii klas chy vlada marhinaliv? / V. O. Tovarnychenko // Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. – 2013. – Vyr. 55. – S. 248–256.

11. Цвих В. Ф. Профспілки і громадське суспільство: особливості парадигми відносин : дис... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 / Володимир Федорович Цвих ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Київ, 2004. – 455 с. ; Tsvykh V. F. Profspilky i hromadske suspilstvo: osoblyvosti paradyhmy vidnosyn : dys... d-ra polit. nauk : spets. 23.00.02 / Volodymyr Fedorovich Tsvykh ; Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. – Kyiv, 2004. – 455 s.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2016 р.

О. Tupitzya

CIVIL SOCIETY IN UKRAINE: SOCIAL AND DEMOCRATIC GUIDELINES

Considered cooperation of civil society in Ukraine and political orientation of social democracy in its modern sense. Studied the impact of social organizational agenda on

democratic reforms. Identified the principles of NGOs conduct in conditions of socio-economic crisis. Considered the consolidation of civil society based on the growing influence of the social agenda. Determined social demand meaning for practical civil and political activities development. The purpose of the article is to establish a democratic and social determinants in the development of modern civil society in Ukraine and over the world. Reviled the specifics of determinants distribution of contemporary civil society. Established organizational principles of socially-oriented civil groups. Patterns of trade unions interest in broad cooperation with organizations similar in philosophical notions and ideological convictions characterized.

Civic public studied as an essential component of democratization, development of political participation, the criterion of change in transformation countries. Grounded, that in contemporary Ukraine civil society convincingly proved its capacity for large-scale political changes in a short time. Outside the systemic political science study remain problems public of orientation to issues of social justice and protection of the population. Societal interests and relationships are the foundation of social and political participation.

Asserted, that in transitional countries, one of the leading factors of distribution of social benefits is the state. On this basis, many civil society organizations and informal groups direct their appeal to state institutions. It urges the state to certain actions of standardization and regulation of social activity. Arguably, the social segment of civil society is under constant modification. On the one hand, its traditional form representatives of social interests, including trade unions, on the other hand, an important part of the public space are experts, representatives of the media, active citizens. That is why the focus of the importance growing of social segment of civil society is the applying the requirements of the corporate social responsibility of business, which almost did not happen during the years of Ukraine independence.

Keywords: NGOs, social democracy, political parties, social movements, social agenda.

УДК 316.77:327

М.І. Шевченко

ПРИНЦИП ДІАЛОГУ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню проблеми діалогу в системі міжкультурної комунікації за умов глобалізаційних трансформацій. Розмежовано зміст понять діалогу, як «істини, яка поділена навпіл» та дискусії як «знищення опонента». На основі доробку Е. Левінаса проаналізовано три типи діалогу – інтеграційний (позитивний), ідентифікаційний (негативний) і синтетичний (символічний). Розмежовано інтернаціоналізм ідеології Радянського Союзу та сучасний європейський діалог культур. Обґрунтовано, що потреба міжкультурної комунікації складає іманентну глибоку потребу будь-якої культури. Показано, що саме освіта є однією із найважливіших сфер, де відбувається діалог культур.

Ключові слова: культура, міжкультурна комунікація, діалог, Інший, мультикультуралізм, освіта.

Надзвичайно важливою основою сучасних міжнародних відносин є міжкультурна комунікація в основі якої лежить ідея діалогу, скерована проти монологічності класичної культури. У процесі діалогу культур неминуче постає питання про те, як